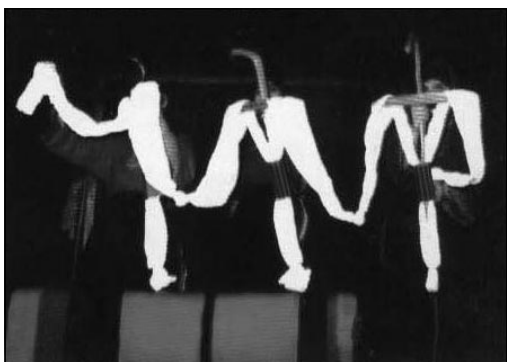

МИЛЕНА МИХАЙЛОВА

ТЕАТРАЛНО-СОЦИАЛНА ФОРМАЦИЯ ТЕАТЪР „ЦВЕТЕ“:

ДА ПРЕВЪРНЕМ СВЕТА В СВЯТ ЗА ВСИЧКИ

„Бабини приказки“, реж. Цв. Янева,
театър „Цвете“, 1995 г.

Изкуството като средство за социална промяна, адаптация и подкрепа. Това е формулата, всъщност сложният и чужд за България път, който театрално-социална формация театър „Цвете“ извървява вече 13 години¹. Този път е и личен избор, чрез който възпитаниците на НАТФИЗ „Кр. Сарафов“ – катедра „Куклен театър“, отстояват личната си социална и творческа ангажираност. Сложността очевидно е в това, че т. нар. „социален театър“, още повече т. нар.

¹ През 1994 г. се основава частен театър „Цвете“, а през 1999 г. формацията е регистрирана като Сдружение с нестопанска цел „Театър Цвете“; СНЦ театър „Цвете“ е член на: Анти-СПИН коалиция – България, Асоциация за педагогическа и социална помощ на деца ФИЦЕ – България, Асоциация на куклените театри – АКТ, СНИМА, Международната организация за драма и театър в обучението.

„постконфликтен театър“, дори т. нар. „социално послание“ и проблематичните за българина явления „гражданско общество“, „толерантност към различното“ са почти непознати и тепърва прохождащи у нас. Но, разбира се, много ценени в чужбина. Същото важи и за повечето ни репертоарни театри, които рядко възлагат поставянето на изискващи социална ангажираност и натоварващи със сериозен размисъл пиеси/спектакли. А на фона на всичко това изплува и мнението, че може би самата българска публика не е дорасла за подобен тип театър. И кога ли изобщо ще се случи това, имайки предвид, че дори държавата рядко подкрепя такъв тип инициативи!?

На погобни мисли ме наведе срещата ми с режисьорката и основателката на театър „Цвете“ Цвете Янева (ученичка на Юлия Огнянова), която дори по време на разговора ни не спираше да доуточнява детайли от предстоящото им турне из страната. Активната дейност на формацията у нас и множеството ѝ международни проекти ми говори за достойно съществуване, въпреки пасивността на българските държавни институции. Финансово подпомаган най-вече от европейски и американски фондации (получил финансова помощ за три проекта и от Националния център за театър към Министерството на културата:

1997 г. – за разпространение на „Бабини приказки“; 2000 г. – за разпространение на Колеген спектакъл в домовете за деца без родителски грижи, 2005 г. – за кукления спектакъл „Санушена приказка“), театър „Цвете“ запълва една неразработена у нас театрално-социална ниша. Въвежда изкуството и производни на него психосоциални техники в социалната, образователната и здравната сфера. Актьорите на театъра работят предимно със и за деца и младежи за развитие на техния потенциал и изграждане на стойностна ценностна система; по програми за предпазването им от участие в актове на насилие, етническа нетолерантност, болести, предавани по полов път, човешки трафик, наркотици; за приобщаване на погроставащи в неравностойно социално положение, лишени от родителски грижи, бездомни, с физически и интелектуални проблеми, жертви на насилие и военни конфликти и др.

Гореизброените групи са и основната публика на театър „Цвете“, чиято дейност ги одухотворява, образова, съживява. А те наистина имат необходимост от подкрепа. Защото, както споделя Цвете Янева: „Младите хора се оказват все по-неподготвени за живота днес. Липсва структура, идеологии, които да ги възпитават в житейски ценности. Те не могат да се почувстват комфортно в обществото. Вече виждаме и последици от това – убийства, липса на мотивация...“

Но какво е необходимо, за да израснат младите като отговорни и съзнаващи ролята си в обществото граждани и как театърът може да им даде знание в тази посока? На този въпрос отговаря започналата вече

Инициатива за укрепване на съдебната Власт (организатор: Американската агенция за международно развитие (USAID) – най-новият проект, в който театър „Цвете“ участва със специално подготвени за представяне в България Форум-театрални спектакли². „Мотивацията ни за участие в тази програма – отбелязва Цвете Янева – е свързана с убедеността ни, че е важно младите хора да познават действащите у нас закони и конкретното им приложение. Съдебната Власт е големият ни проблем за влизането в Европа и дори малките положителни промени, извършващи се във връзка с налагащата се реформа, остават неизвестни за обществото и най-вече за младите.“ А театрализирането на подобна суха и не особено атрактивна материя, изграждащо по думите на Цвете Янева „човешки образ на съда“, има предимство пред представянето ѝ като „дигактичен урок“, както обикновено предвижда образователната система. Този проект е и своеобразно идейно продължение на успешно реализирани вече проекти на театър „Цвете“ за изграждане на театрално-

² Цвете Янева: „Форум-театърът е нещо като безопасна тренировка за евентуални бъдещи проблемни ситуации в живота“. „Разработен от бразилския режисьор Аугусто Боал, Форум – театър е специфична съвкупност от техники, създадени да обучават хората как да играят активна роля в своята общност. (...) Той се използва в целия свят за оказване на влияние върху законодателството и за създаване на повече граждански общества чрез култивирането на ангажирано и просветено гражданство, уважаващо човешките права и отговорности“ – извадка от Интернет-страницата на театър „Цвете“ – www.theatretsvete.org.

дискусионни клубове, където специално обучени млади хора запознават свои връстници с Конвенцията за правата на детето, предават им умения за предпазване от трафика на хора и т. н. Защото „младите трябва да знаят правата и личните си отговорности, но и начина за опазване на тези права“, твърди Цвете Янева.

Диалогът с младите си зрители театър „Цвете“ осъществява чрез „арт-методи, които въздействат не само на рационално, а най-вече на емоционално ниво и тогава въздействието е неусетно, забавлението се превръща във възпитание“, убедена е театралната режисьорка. В този смисъл и спектаклите на формацията са интерактивни, публиката е пряк участник в тях. Така е и в разглеждащия домашното насилие „Семеен пъзел“, първия от серията спектакли „Съгът с отворени Врати“ по програмата на USAID. В него ни се представя щастливо започнал, нещастно завършил семеен живот, заради извършено физическо насилие. Как може да се реагира в подобна ситуация, може ли позитивно да се реши този проблем – „кога е възможно да се извърши позитивна промяна“, както често се пита във Форум-театъра? Отговорите зависят от взиманите от зрителите-участници решения и така актьорите дотрояват даденото представление. В случая със „Семеен пъзел“ публиката решава дали жената да прибегне до общоприетото решение – развод, или да потърси помощ от съда, възползвайки се от новия Закон за защита срещу домашното насилие. Аз самата не знаех за този закон, но след като гледах „Семеен пъзел“, вече познавам предлаганите от него позитивни възможности. Убедена съм и в

позитивния ефект, който представлението оказва върху ученическата си публика. Най-малкото то провокира учениците да разсъждават, да се ангажират с решаването на конкретен социален казус, а това никак не е малко.

Подобна цел има и следващият нов проект на театър „Цвете“ за предпазване от трафика на хора, предназначен за общностите в Смолян, Рудозем, Мадан, Златоград, които са близко до границата. Предпазване, което може да бъде постигнато чрез поставянето на участниците в симулирани ситуации. Какво е да си заразен от СПИН, да си зависим от дрога, да си жертва на трафик – това младите хора преживяват, участвайки в специално създадени за целта театрални, ролеви и движенчески игри.

Един от любимите театрално-социални проекти на Цвете Янева – „Ще построим прекрасен свят“ (2000 г.) е свързан със социалната адаптация и осъществяването на диалог на възпитаници на Дома за момичета и момчета с трайни физически увреждания и запазен интелект „Княз Борис I“ – гр. Луковит с техни връстници от местните училища. Проект, който е идеален пример за възпитаване в толерантност, още повече, че самите деца са въввлечени в театралната игра, и то на сцената на Сатиричния театър. „За най-малките деца в колички – уточнява Цвете Янева – и за техните връстници от училищата – беше предвиден танц („Танц на цветята“), който те, много добре костюмирани, изпълниха заедно. А за децата до осми клас направихме приказка с кукли. Децата с увреждания водеха само краката на куклите, а можещите да пазят равновесие и да стоят прави, горната им част. Имаше кукли, кои-

то се водеха от двама или от няколко човека, което изисква вниманието ти към другия. Това е може би най-добрият начин да осъзнаеш приликите и да приемеш разликите си с другите.“ Но и един от най-добрите начини да се себеизразиш. Дори да се опиташ да се справиш с болката, стреса, пустотата, травмиращите спомени, тежката загуба и т. н.

Чрез използването на куклени техники театър „Цвете“ спомага и за лекуването на сериозни социални рани като предизвиканите от терористичните атаките от 11 септември 2001 г. в САЩ. По време на свое турне там (през 2003 г. с проект: „Театър в горещи точки на планетата“) трупата е поканена да реализира арт-занимания в оздравителен лагер за семейства – жертви на атаките. А след успешното им представяне в Америка аналогична социализираща арт-програма се провежда и в Боровец, България (2004 г.). Тези арт-занимания са част от един терапевтичен, по-специфично социален, театър. По-специфични са и използваните от него кукленотеатрални техники, за които Цвете Янева разказва: „Ценното на тези техники е, че бидейки затворени в себе си, потърпевшите постепенно влизат в контакт помежду си и намират начини да се себеизразят. Ние не се намесваме във взаимоотношенията им, тъй като не сме потърпевши. А те, имайки една и съща участ, намират сили в това, че игрите изискват да се погрижиш за другия или да се погрижиш за същество, кукла, създадена от теб самия. Изповедите не се извършват пряко, а чрез кукла, която говори вместо потърпевшите. Така те се окуряват да споделят. Да изказват страховете, надеждите си, чувствайки се

в безопасност, стоейки обикновено зад параван.“ И така, залисани в цветни игри и доброжелателност, те попадат на Планетата на мечтите например, която са изобрели заедно от разнообразни куклени материали. Планета, обитавана накрая на играта от куклени същества с различни необходимости, които участниците създават отново заедно. И от тях зависи да „конструират нещата по начин, който да е удобен за всички“ по думите на Цвете Янева. Така тя и колегите ѝ актьори – абсолютно по кукленски – спомагат за построяването на едно истински толерантно и живеещо в мир общество. Макар и под формата на „репетиция за живот“, този забавен игрови подход наистина възпитава в толерантност. И най-важното – подходящ е за всякакви възрасти.

Подобно позитивно въздействие обаче е възможно при желание за разбиране и подпомагане от страна на цялото общество и държавните институции. А у нас... гали е така? Май че е точно обратното. Българските държавници, а и обществото ни, като че ли винаги са играели ролята на „потърпевши“, на жертви, без да си признават, че всъщност не стигат до истината за много неща от живота. В това ме убедиха и думите на Цвете Янева: „Много искам театрално-социалните подходи да бъдат въведени в преподавателската система. Веднага след като стана убийството в Пловдив (случаят с двете момичета, които убиха съученичката си) отидох в Министерството на образованието и предложих тези техники да бъдат включени в обучението на настоящите и бъдещите педагози. Оттам казаха: „Добре, добре...“ А до днес – нищо!“

„Нищо“ като резултат и като отношение към изкуството в България, пък било то и със социална насоченост, не ме изненадва особено. От значение е обаче фактът, че Нов български университет за поредна година набира студенти за Магистърска програма „Артистични психосоциални практики“, т. е. има шанс смисълът на „изкуството като средство за социална промяна“ да бъде осъзнат и у нас. Съществува и идеята за изучаване на „Терапевтичен театър“ в НАТФИЗ.

Цвете Янева и актьорите на театър „Цвете“ (повечето възпитаници на Николина Георгиева, Дора Рускова, които работят и в други театри, куклени – държавни и частни) са обучаващи в следдипломни квалификационни курсове за спецификата на работата си. Не спират да участват в тренинги и международни арт-социални проекти, чрез които обогатяват, осъвременяват знанията и уменията си в областта на социалния театър. Екипът е преминал курс по психодрама при проф. д-р Давид Йерохам, тренинг за работа на актьори с деца – жертви на насилие на Европейската културна фондация със седалище в Амстердам, тренинг на ръководители по Сензитивен театър³ „Лабиринт“ в Уелс и Португалия през 2005 г., уъркшоп върху Форум-театрални техники⁴ с Водещ Аугусто Боал през 2005 г. и т. н.

³ Сензитивен театър по думите на Ц. Янева е: „Изграждане на някаква фантазна представа, провокирана чрез Всички човешки сетива“.

⁴ Книгата „Приключения във Форум-театъра“, представяща практики в този тип театър, е преведена на български на Интернет-страницата на театър „Цвете“; заглавието на статията на театър „Цвете“ там гласи: „Куклени техники във Форум-театъра“.

„В курса по психодрама – споделя Цвете Янева – се занимавахме със свои собствени проблеми, имахме задачата един на друг да си помагаме. Много ни сблизиха сълзите, които съпровождат този наш курс. Експериментирахме върху нас самите и постепенно усетихме как средствата на театъра могат да бъдат използвани за социални цели. Лично усетихме кое, как и кога действа. В работата си обаче не си позволяваме да влизаме в ролята на психоаналитици/психодраматисти, нито в предлаганото от тях връщане към болки, събития и т. н. Те са само причината, която ни свързва с едни или други хора. Стремим се по-скоро да окуражим, да дадем вяра. Чрез забавлението да пробудим надеждата, но да дадем и повод за размисъл, т. е. по забавен начин да бъдат отворени теми, които всъщност изискват много дълбоко нахлуване в себе си.“

Един от най-успешните международни проекти на театър „Цвете“ – невербална версия на „Ромео и Жулиета“ от Шекспир – е направен именно с цел връщане на вярата на хората в следвоенно Косово. Проектът се нарича „Постконфликтен театър на Балканите“. Спектакълът, осъществен в рамките на този проект, съчетава куклените умения на актьорите от театър „Цвете“ – България, и движенческия театър на Bond Street Theatre – Ню Йорк. „Срещнахме се през 1999 г. в бежанските лагери в Македония – казва Цвете Янева – а през 2000 г. направихме и този спектакъл. Точно след като косоварите се бяха вече прибрали в Косово от бежанските лагери и беше много нажежено. Когато на изпитание бяха подложени етническата, верската толерантност. А балканският проблем е точ-

но този – две равни семейства, няма по-добри, няма по-лоши, воюват помежду си, бог знае защо, просто се мразят. Така и враждата между Монтеки и Капулети намери своя аналог в Балканската кървава драма. Спектакълът ни обаче беше много позитивен. На финала Ромео и Жулиета, отново живи, отлитаха заедно, надалече от всички други. Хората казваха, че видяното им вдъхва вяра, защото независимо от омразата любовта продължава да съществува.“

Еклектичната по същността си продукция „Ромео и Жулиета“ провокира и обмяната на творчески опит между двете трупи. Влечението си към движенческия театър актьорите от театър „Цвете“ дължат именно на американските си колеги. Уменията по сценичен бой на Bond Street Theatre, приложени и в спектакъла, както и специфичната им техника за ходене на триметрови кокили, са вече част от уменията и на българите⁵. Същото важи и за характерните за българската формация куклени техники на базата на предмета, на оживяването на неодушевени предмети и превръщането им в кукли, които много впечатлили американците. По време на турнето си в САЩ през 2003 г. театър „Цвете“ представя именно такъв уъркшоп – „Импровизирани кукли от предмети от нашето ежедневие“ и фолклорния си куклен спектакъл „Бабини приказки“⁶.

⁵ Театър „Цвете“ също има няколко кокилни представления от 2005 г.: „Представление за толерантност“ – „Ние и То“, кокилно представление с дискусия за предпазване от СПИН и други болести, предавани по полов път, и т. н.

⁶ Спектакълът е получил три номинации на Националния преглед на кукленото изкуство в България „Куклар’95“ – за режисура,

„Там имахме много интересна презентация, нещо като импресия с фолклорни песни и предмети, навсякъде много я харесаха – споделя Цвете Янева и допълва: Имам слабост към фолклора. В уъркшоповете ни по света задължително има кукла, направена от българска дървена лъжица например, защото винаги искаме да оставим нещо българско след себе си.“

А именно куклите, покрай множеството театрално-социални проекти, много липсват на екипа на театър „Цвете“. Нали всички те са кукленици, което обяснява и желанието им да се връщат от време на време и към истинските куклени спектакли, към куклените приказки за най-малките – като спектакъла с образователна цел „Сапунена приказка“ или интерактивното куклено представление за деца от 3 до 10-годишна възраст „Снежни приключения“, което Цвете Янева се надява да възстанови с млади и мотивирани за работа актьори.

Друг значителен международен проект, в който театър „Цвете“ участва, е „Артисти за мир на Балканите“, чиято цел е реализирането на „Мед и кръв“ – съвместна продукция на професионални режисьори и актьори от Албания, Босна и Херцеговина, Косово, Македония, Сърбия и Черна гора, САЩ, Англия и България. „Страхотно беше да създадем спектакъл по соци-

ансамболово актьорско изпълнение и за цялостен спектакъл; носител е и на наградата на детското жури за най-интересен спектакъл; отличен е с награда за режисура на Международния куклен фестивал PIF’ 96 – Загреб, както и с наградата за най-креативен спектакъл на Международния куклен фестивал в Торун, Полша – 2000 г.

ПРОЕКТЕН ТЕАТЪР

ални проблеми на Балканите⁷. Бяхме 6 режисьори и 22 актьори, с които имахме предварителна обмяна на техники. Така се получи мозайка от минютори с обща рамка, върху която работихме заедно. А проблемите ни са много сходни – безработицата, трафикът на млади момичета, корупцията и т. н., така че целта ни беше да поставим ясно тезата, че имаме общи проблеми и че е важно да ги решаваме заедно, от нас зависи“, разказва Цвете Янева. Предстои и продължение на „Артисти за мир на Балканите“ – този път в Мостар, Босна и Херцеговина, където екипът на театър „Цвете“ ще реализира театрално-социални представления/дискусии на исторически за града места.

Могат да се изброят още много проекти или идеи за проекти на театрално-социалната формация театър „Цвете“. Така и ще завърши този текст – с идеи, реализирани частично благодарение на добрата воля и личната социална ангажираност на екипа ѝ, срещаци най-вече пасивността на държавата. Като идея за изграждане на арт-програма по гражданско образование. Или като стремежите на формацията да създаде младежки театрално-дискусионни клубове по места, младежка мрежа от хора с гражданска доброжелателност и активност, които да се ангажират с арт-социална дейност сред свои връстници. Да намери и съмишленици сред педагозите, чрез което еднократните посещения и моментното позитивно въздействие от театралните ѝ представления, арт-

Куклени техники, използвани във Форум-театър

уъркшопове, музикални вечери да започнат да водят и до трайни резултати. До реализиране на апела на театър „Цвете“: „Да превърнем света в свят за всички“.

За 13 години активна дейност обаче театър „Цвете“ все още няма собствена сграда. А именно нея екипът му мечтае да превърне в социален арт-център и място, на което да подслони спектаклите си. До този момент театрално-социалната формация не знае и за съществуването на подобни на нея организации у нас. Но както казва Цвете Янева: „Мисля, че скоро ще напиша проект за събиране на този тип организации от цяла България. Да се видим кои сме, така че да можем да координираме действията си“. А след диалога между тях ще се осъществи може би и по-ефективен диалог с държавата. Дали?

⁷ „Мед и кръв“ е следствие от двуседмичен уъркшоп в Благоевград, представен е в Куклен театър „Заимов“ на 11 юни 2005 г.